

A CIGÁNY/ROMA CSOPORTOK KAPCSOLATA A BŰNÖZÉssel

Bevezetés

Az 1970-es években egy erőteljes városi koncentráció ment végbe az infrastruktúrális fejlesztésben, ezáltal a községek fejlesztésére nem maradt központi forrás. A fejlesztés forrása központi támogatás híján részben a lakosság önerős építkezése, községfejlesztéshez való hozzájárulása, részben a termelőszövetkezetek ilyen célra átadó pénzeszköze volt. Ezáltal a települések közötti különbségek a lakosság és a termelőszövetkezet jövedelmétől, gazdasági erejétől, a település közigazgatási státuszától függően nagymértékben növekedtek. A rendszerváltás után az infrastruktúra fejlesztés települési arányai eltolódtak a községek javára. A fejlődés jelenleg megtorpanni látszik, mivel feszültség keletkezett a falvak infrastruktúrális helyzetének javulása és a lakosság gazdasági helyzetének a romlása között. A közigazgatási tevékenységet a kistérségekbe tartozó települések tekintetében - valamennyi közigazgatási ügyben - államigazgatási - és önkormányzati igazgatási szervek látják el. Az államigazgatási szervek vonatkozásában jellemző, hogy a Kormány irányítása alatt működő minisztériumok és országos hatáskörű szervek területi, illetőleg helyi szerveiként működnek. A területi szervek a megyénél nagyobb, illetőleg megyei illetékességű igazgatási szervezetek, míg a helyi szervek a kistérségekhez közelebb álló, annak területével közel azonos működési területeken látják el feladataikat. Az államigazgatási ügyekben első fokon mindig a legalsóbb szintű államigazgatási szerv jár el.

A magyar államigazgatás korszerűsítésének alig van aktuálisabb kérdése, mint a tervezési statisztikai szintek tényleges kialakítása, a döntéshozatali rendszerek szubszidiaritás-elven alapuló átalakítása. Aktuális, hiszen a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény csupán az alapokat helyezte el ezen az úton azzal, hogy nevesítette a különböző területi egységeket, de a mai napig az irányításában nem a térségben lakók legitim képviselői visznek domináns szerepet, hanem a politikai döntéshozók.

A 2007-2013 közötti időszakban vélhetően növekvő források állnak hazánknak is rendelkezésre a területi hátrányok mérséklésére, ám ehhez nélkülözhetetlen a kompetens, legitim, a térségi társadalmi és gazdasági szerkezetet leképező intézményrendszer.

A különböző államhatalmak az elmúlt évtizedekben is tisztában voltak a peremhelyzet és a bűnözés közötti összefüggéssel. A cigány bűnelkövetőkről 1971-től 1988-ig külön statisztika készült. A statisztikák azonban nem szemléltették a roma elkövetők és cselekményeiknek az összeshez való viszonyát és arányát. A hazánkban élő cigányság lélekszáma jelentős. Népszámszámuk a becslést alapján az Európa több mint hárommillió cigány népességének 12 százaléka. Ez különösen azért tűnik magasnak, mert hazánk lakossága az európainak mindössze 2,2 %-a. A cigányság sajátos története, történeti fejlődése, a csoport eltérő mennyiségű és minőségű kriminalitását eredményezte. A cigány/roma bűnelkövetők egy részét a társadalom alsóbb rétegeire is meghatározható

magas kriminalitás jellemzi, bár erre a bűnisméltés magas aránya, és a védelem gyengeségei is magyarázatul szolgálnak.

A tanulmány célja és körülményei

A tanulmány a cigány anyanyelvű fogvatartottak társadalmi helyzetét vizsgálja. Pszichológiailag, hogy miért ragaszkodnak a régi értékrendhez egy újabb helyett. Szociológiailag és szociálpszichológiailag, hogy mi köti életmódjához a cigányságot, valamint, hogy környezetük hogyan befolyásolja a társadalmi elvárásoknak való megfelelési szándékukat.

Demokráciánk alapelveinek érvényesüléséhez jelenleg sok intézményi feltétel adott. A kutatás célja annak vizsgálata, hogy a kívülről jövő új törekvések elképzelések hogyan jutnak el a cigány környezetbe, mennyire befolyásolják a cigány/roma bűnelkövetők arányát, ezáltal a bűnüldöző szervek munkáját, valamint hogy segítse a területfejlesztésen belüli partnerségi kapcsolatok mielőbbi megvalósulását.

A kutatás mintája

A tanulmányban bemutatott kutatásra 2006 márciusában, több büntetés-végrehajtási intézetben összesen 440 fő fogvatartott körében kérdőíves felvétel segítségével került sor. A kutatás egyik legneuralgikusabb kérdése a mintaválasztás volt, vagyis az hogy kiket tekinthetünk cigánynak. A vizsgálatban olyan önként jelentkező fogvatartottak vehettek részt, akik magukat cigány/roma anyanyelvűnek definiálták.

A vizsgálatban résztvevők jellemzői

A vizsgálatban résztvevő fogvatartottak körében a cigányság anyanyelv szerinti mindhárom csoportja megtalálható volt. A csak magyarul beszélő romák (létalapját a globalizáció magnós zenekultúrája szüntette meg), a cigányok legmozgékonyabb csoportja (bár ők sem élnek már vándorló életmódot) a román és magyar nyelven beszélő oláh cigányok, valamint a román nyelven és magyarul beszélő beások (iskolázottsági szintje a többi csoportnál rosszabb kiinduló helyzetből gyorsabb emelkedést mutat).

A cigányság életkörülményei szerint hat régióra osztható. Az első a Tiszántúl, a második a Duna-Tisza köze a harmadik a Dél-Dunántúl, a negyedik a Nyugat-Dunántúl, az ötödik a Pest környéki iparvidékek, a hatodik, pedig Észak-Magyarország. A Tiszántúl régióban él az ország cigányságának 25%-a. Az itt élők hátrányos helyzetűeknek tekinthetőek, mert itt a legmagasabb az analfabéták aránya, és az egy főre jutó jövedelem itt a legalacsonyabb. Ez igaz a régió másik két megyéjénél gazdaságilag fejlettebb Békés megyében is, ahol a cigányság nagy része a román nemzetiséghez tartozik. A Dél-Dunántúl kis falvaiban a nemzetiségi kultúrájukat tartó cigányok élnek, főleg oláh- és beás közösségek. A rossz infrastruktúra miatti magas munkanélküliség erősen sújtja az itt élő cigány lakosságot. Az észak-magyarországi nagy számú cigány lakos az ebben a régióban általánosan tapasztalható gazdasági válság áldozata. A megszűnt nehézipari munkahelyekről elbocsátott cigány alkalmazottak a fokozatosan kiépülő szakképzettséget igénylő szolgáltatásban nem tudnak munkát vállalni. A cigány népesség súlyos problémája a nagy családok kiemelkedően magas aránya, amit jelentősen befolyásolnak a kulturális

hagyományok. A megkérdezettek fele él élettársi kapcsolatban (a roma családok ezen másrt értenek).

Nagyon súlyos probléma a cigány fogvatartottak körében az analfabetizmus. Ez a jelenség leginkább a keleti régiókra azon belül a megyeszékhelyektől távol eső falvakban még napjainkban is jellemző.

Jövedelem szerzés módja	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Illegális munka	12	-	-	-	12	4	-	28
Alkalmazotti bér	12	8	4	-	8	8	2	42
Vállalkozás	20	8	-	-	12	12	-	52
Szoc. Juttatások	53	20	4	4	4	8	-	93
Nyugdíj	21	12	-	4	-	-	2	39
Bűncselekmény	29	12	-	-	8	12	2	63
Alkalmi munka	29	32	8	-	32	8	14	123
Összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

1. táblázat
A jövedelem szerzés módjának alakulása

A vizsgálatban résztvevő munkaképes korú cigányok zömének alacsony az iskolai végzettsége, ami nagymértékben befolyásolja az állandó munkahelyen való foglalkoztatás arányát is. A nem főállású tevékenységből származó jövedelemszerzés igen jelentős. A cigányság körében a vállalkozói tevékenységek is csak rendkívül kismértékben kihasználtak. Ez szintén a képzettségi körülményeikből adódik, hiszen egy vállalkozás ügyviteli, számviteli, adózási adminisztrációs kötelmei feltételezik az alapképzettség meglétét. Az adott gazdasági, kereseti, munkaerő-piaci viszonyok között a jóléti rendszer igénybevétele jelentős számú cigány fogvatartott jövedelem forrását biztosítja.

Munkahelyek száma	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Nem volt munkahelye	20	36	-	4	16	20	3	99
Egy mh. volt	36	24	-	-	24	24	-	108
Kettő mh. volt	28	-	8	-	8	4	3	51
Három mh. volt	8	16	-	-	12	4	3	43
Négy mh. volt	20	-	-	4	8	-	3	35
Öt v. több. mh.	64	16	8	-	8	-	8	104
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

2. táblázat
Munkahelyek száma

Jövedelem szerzés módja ágazatok szerint	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Mezőgazdaság segédmunkás	48	24	4	-	12	4	4	96
Mezőgazdaság betanított munkás	8	8	-	-	-	-	-	16
Mezőgazdaság szakmunkás	4	-	-	-	4	-	-	8
Mezőgazdaság középvezető	-	4	-	-	-	-	-	4
Ipar segédmunkás	16	-	8	-	28	-	-	52
Ipar betanított munkás	4	4	-	-	-	-	-	8
Ipar szakmunkás	16	-	-	-	4	-	-	20
Ipar értelmiségi	4	-	-	-	-	-	-	4
Belker. Segédmunkás	4	-	-	-	-	8	-	12
Belker. Betanított	-	-	-	-	-	4	-	4
Belk. szakmunkás	-	-	-	-	-	-	4	4
Szolg. betanított munkás	-	12	-	-	-	-	-	12
Szolg. szakmunkás	-	4	-	-	4	-	-	8
Szolg. középvezető	8	-	-	-	-	-	4	12
Közlekedés segédmunk.	-	-	-	-	-	4	-	4
Hír és távk. Segédm.	4	-	-	-	-	-	-	4
Egészségügy szakmunk.	-	-	-	-	-	-	4	4
Nem dolgozott	60	36	4	8	24	32	4	168
összesen	176	92		8	76	52	20	440

3. táblázat
A jövedelem ágazatok szerinti megoszlása

Munkahely változtatás oka	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Még nem vált. munkahelyet	12	8	-	-	8	8	-	36
Nem jön ki a munkatárs.	-	-	-	-	-	-	-	-
Jobban fizető munkát talál	112	12	16	4	40	12	12	208
Megunja a munkát	-	4	-	-	4	-	-	8
Jobban megél, ha nem dolgozik	16	40	-	-	8	4	2	70
Sokat kell dolgozni	8	4	-	-	-	4	-	16
Egyéb	28	24	-	4	16	24	6	102
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

4. táblázat
A munkahely változtatásának okai

Lakhatás jogcíme	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Tulajdonos	76	34	4	4	36	12	-	166
Főbérelő	16	4	-	-	-	12	2	34
Albérelő	-	12	-	-	4	12	6	34
Családtag	80	38	12	4	36	12	12	194
Egyéb	4	4	-	-	-	4	-	12
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

5. táblázat
Lakhatási körülmények jogcímei szerint

Lakásban élők	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
egyedül	-	-	-	-	-	-	-	-
Ketten	20	10	-	-	-	-	2	32
Hárman	12	17	4	-	8	4	8	53
négyen	32	20	4	-	24	24	8	112
Otten vagy több	112	45	8	8	44	24	2	243
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

6. táblázat
Lakhatási körülmények a lakásban élők száma szerint

Bűncselekmény elkövetésének módja	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Zseblopás	-	8	-	-	-	8	-	16
Bolti lopás	20	24	-	-	-	4	14	62
Gépjármű lopás	4	-	-	-	4	-	-	8
Egyéb lopás	28	12	4	-	8	4	2	58
Bizalommal való visszaélés	4	4	-	-	4	-	-	12
Vagyonszerzés megtévesztéssel	4	-	-	-	8	8	-	20
Biztosítási csalás	4	-	-	-	-	-	-	4
Sikkasztás	-	4	-	-	-	-	-	4
Rablás	24	8	4	4	24	8	-	72
Orgazdaság	16	-	-	-	-	12	-	28
Közúti bal. Ok.	8	-	-	-	4	-	-	12
Súlyos testi sértés	24	8	4	4	8	-	2	50
Erőszakos közöszlélés	-	4	-	-	-	-	-	4
Emberölés	4	4	4	-	-	-	-	12
Egyéb	36	16	-	-	16	8	2	78
Osszesen	176	92	16	8	76	52	20	440

7. táblázat
A bűncselekmények elkövetésének módjai

Korábban bűncselekményt elkövetett	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Igen	128	56	8	-	48	28	10	278
Nem	48	36	8	8	28	24	10	162
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

8. táblázat
Visszaesők aránya

Foglalkozás amin résztt vesz	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Sport	32	-	4	-	12	-	-	48
Szakkörök	16	4	-	-	16	16	2	54
Szakképzés	4	4	-	-	4	-	-	12
Általános iskolai oktatás	20	26	4	4	12	16	-	82
Egyéb	28	26	-	-	12	8	2	76
Nem vesz részt foglalkozáson	76	32	8	4	20	12	16	168
Összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

9. táblázat
Érdeklődési körökre vonatkozó adatok a foglalkozásokon való részvételek alapján

Foglalkozás amin részt venne	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Szakmát adó képzések	16	20	4	4	4	12	2	62
Számítástechnikai oktatás	4	-	-	-	4	-	12	20
Nyelvtanfolyam	4	4	-	-	4	-	2	14
Sport	4	4	4	-	8	4	-	24
Személyiségfejlesztő tréning	-	-	8	-	4	-	2	14
Nem tart igényt foglalkozásokra	148	64	-	4	52	36	2	306
Összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

10. táblázat
Érdeklődési körök, foglalkozások igényeire vonatkozó adatok alapján

Vélemények a foglalkozásokról	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Teljesen haszontalan	64	-	4	4	24	8	2	106
Nem fogom hasznát venni	24	12	8	-	-	-	-	44
Talán tudom majd hasznát venni	28	24	-	-	20	4	-	76
Hasznosnak tartom	36	36	4	4	24	28	6	138
A boldogulás alapja	24	20	-	-	8	12	12	76
Összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

11. táblázat
A foglalkozások hasznosságáról alkotott vélemények

Dolgozik-e a bv.-nél	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
Igen	56	12	8	4	8	8	-	96
Nem	120	80	8	4	68	44	20	344
összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

12. táblázat
A bv.-nél foglalkoztatottak

Motiváló tényező	Magyar cigány		Beás cigány		Oláh cigány		Egyéb (csak nők)	összesen
	Férfi	nő	Férfi	nő	Férfi	nő		
A bv. része így kötelező	-	-	-	-	-	-	-	-
Pénzt tudok keresni	20	12	8	-	-	-	-	44
Az idő gyorsabban telik	20	-	-	4	-	4	-	28
A kinti életben is mindig dolgoztam	16	-	-	-	-	-	-	16
Szeretem azt a munkát amit végzek	-	-	-	-	-	4	-	8
Nem dolgozom	120	80	8	4	-	44	20	344
Összesen	176	92	16	8	76	52	20	440

13. táblázat
A munkavégzést motiváló tényezők

Az elmúlt évtizedekben a hazai bűnözés jelentősen megváltozott. A drámai növekedés az 1990-es évek kezdetétől következett be. Magyarország ismertté vált bűnözése elsősorban a szegénység által motivált jelenség, az eljárás alá vont személyek túlnyomó többsége továbbra is az alacsony iskolai végzettségűek, a szakképzetlenek, a tartós munkaviszonnyal nem rendelkezők, illetve a munkanélküliek köréből kerül ki. A súlyos

bűncselekmények többségét – például a betöréses lopást vagy az erőszakos cselekményeket – bűnismétlők valósítják meg. Ezeknek a bűnelkövetőknek a döntő többsége kora gyermekkorától kezdve szegregált és marginalizált környezetben élt. Az ország társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott régiói olyan bűnkibocsátó területekké váltak, ahol az országos átlagnál magasabb a bűnelkövetők gyakorisága.

A kutatás alapján az alábbi következtetések vonhatók le

A kutatás eredményei részben megegyeznek az előző éves hazai cigány kutatások eredményeivel, így például a roma népesség iskolázottsági, aktivitási mutatóival. Az életkörülmények, lakásviszonyok sem különböznek lényegesen a más kutatások által ismertett eredményektől. A cigány fogvatartottak problémája egyértelműen a munkanélküliség és a jövedelem területeken konzisztens. A romák a munkákat jelenleg is tradicionális módon sajátítják el. A szakképzetlenek, az alulképzettek, az átképzésre szoruló rendszeres munkából való megélhetésének biztosítása visszaszorítja az illegális és a feketemunka-végzést, csökkenti a bűnözésre kényszerülők körét. A szakképzetlenek, a tartós és az első munkavállalók tömeges munkanélkülisége a bűnözés alakulását közvetlenül befolyásoló társadalmi tényező. Ezeknek a társadalmi csoportoknak a szegregációja csökkenti a társadalmi szolidaritási, növeli a generációk és az érintett eltérő etnikai csoportok közötti konfliktust.

Történelmünk során a társadalmi rendek keretei között a cigányok fennmaradása alkalmazkodással, vagy a kibúvók keresésével vált lehetségessé. A cigány népesség értékrendje – a tulajdonhoz való viszony, a magántulajdon fogalma, a fáradtságos munkavállaláshoz való hozzáállás – a régi tulajdonságok, jelenségek hordozásából adódóan máig különbözik a többségi társadalométól. A börtön egy lehetséges átmeneti terepe az életnek, amelyben az emberi boldogság és önmegvalósítás ugyanúgy megtalálható, mint máshol. A társadalmi kirekesztés elleni küzdelem napjaink célkitűzéseinek is egyike. A kívülről jövő új törekvések elképzelések azonban nehezen, gyakran a lényegi vonásaiktól megfosztva jutnak csak el a cigány környezetbe.

Javaslat

A második NFT (Európa Terv) a 2007-2013 közötti időszak támogatási szerkezetének alapjait rakja le. Ennek vezérgondolata a versenyképesség, amely a hazai településeken élő etnikum számára is a legfontosabb követendő cél kell, hogy legyen. A cigány származású fogvatartottak körében jelenleg is nagy munkanélküliség tapasztalható, amit némiképp a láthatatlan gazdaság enyhít, hiszen bizonyos, hogy cigány családok megélhetésében a láthatatlan jövedelmek jelentős szerepet játszanak.

A fennmaradásban csak csekély szerepet játszik a háztáji gazdaság. Az építőipari vállalkozásokban alkalmi munkák végzésére alkalmaznak cigány munkaerőt, kevesebb bérért járulék és munkavédelem nélkül. Az illegális tevékenységek, megszűnése csak akkor következhet be, ha az illegalitás határán mozgó üzletek legálissá válnának. Az új szempontok alapján változó társadalmi-gazdasági térben, a helyzeti előnyök megkeresését és annak a cigányok lehetőségei szerinti jó kihasználását azonban csak a célcsoport területfejlesztésbe való bekapcsolásával lehet elérni. A cigány munkaerő gazdasági szektorba történő integrálása a képességeik, adottságaik figyelembe vétele nélkül nem lehetséges. A romákat célzó tréning programok minőségi és mennyiségi növelésénél a

későbbiekben nélkülözhetetlen, hogy saját elhatározásból, döntésből vállaljanak új szerepet. Az ő bevonásuk saját helyzetük javításába nélkülözhetetlen. Állami vagy non-profit szervezetek koordinálásával foglalkoztatási programokat szükséges kidolgozni. A közsféra állásai mellett adó és egyéb támogatási feltételek biztosításával be kell vonni a versenyszféra szereplőit is. A munkaerő piaci reintegrációnak képzésen kell alapulnia. A képzési programoknak figyelembe kell venni a cigányok alacsony iskolai végzettségét. Képzési támogatási rendszert kell kialakítani, ami a munkanélküli romákat az ezekben való részvételre ösztönzi. Fontos a felvilágosítás, a konkrét lehetőségek településekhez vitele, és a bonyolult pályázati mechanizmusokban való segítségadás. A lehangoló realitások (anyagi, költségvetési, társadalmi, identifikációs, személyi) széles köre mindenkor határt szab a legszerényebb elképzeléseknek is, csak hogy az is lényegbevágó kérdés behatóbban konkretizálva a realitások körét, nem teszünk e túl könnyen vagy egyáltalán egyenlőségjelet e fogalom vagy az ennek határában belül maradó változtatási tendencia tagadása közé. Az előítéleteket legyőzni, pedig embert próbáló feladat, de kötelességünk is egyben. Ennek elosztásának egyetlen módja a megismerés. Így felfedezhetők azok a hasonlóságok, amelyek minden látszat ellenére mégis csak összekötnek, és azok a különbségek, amelyeket figyelembe kell vennünk, amikor másokkal foglalkozunk.

Irodalomjegyzék:

1. 1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
2. 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről
3. 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról
4. 35/1998. (III.20) OGY határozat az Országos Területfejlesztési Konceptióról
5. Nemzeti Fejlesztési Terv, és a II. Európa Terv előkészítő anyagai (www.nfh.hu)
6. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium honlapján (www.fmm.gov.hu)
7. A társadalmi befogadásról szóló Nemzeti Cselekvési Terv (2004–2006) (www.eszcsm.hu)
8. A Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetés (www.pm.gov.hu)
9. Antidiszkriminációs törvény és egyéb, az esélyegyenlőséget érintő jogszabályok (www.eselyegyenloseg.hu)